

Cumhuriyetin 100. Yılında Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi

Ahmet ÖZKAN*

Özet

20. yüzyılda küresel alanda yaşanan gelişmeler sistem içerisinde bulunan imparatorlukların dağılmasıyla yeni bir boyuta taşınmıştır. Özellikle 17. yüzyılda temelleri atılan ve 18. yüzyılda yaşanan gelişmelerle birlikte güç kazanan milliyetçilik akımına bağlı olarak ulus devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan bu devletlerden bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından günümüze bir asrı geride bırakan Türkiye, bu yüz yıllık zaman dilimi içerisinde pek çok iç ve dış politik gelişmeye şahitlik etmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyetin kendi içerisinde yaşadığı gelişmelere ek olarak küresel sistemde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin dış politikasını derinden etkilemiştir. Bilindiği üzere dış politikanın kullanımında pek çok araç mevcuttur ve bu araçlardan bir tanesi de diplomasi'dir. Diplomasi kendi içerisinde zorlayıcı diplomasi, ekonomi diplomasisi ve kültürel diplomasi olmak üzere pek çok çeşide sahiptir. Türkiye kurulduğu günden bugüne geçen yüz yıllık zaman diliminde diplomasiyi etkin bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Bu çalışma kapsamında yumuşak güç olarak da nitelendirilebileceğimiz kültürel diplomasi, Türkiye açısından tarihsel arka planıyla birlikte irdelenmiştir. Bu inceleme yapılırken, özellikle, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin etkin dış politika konseptiyle hareket ederek tesis ettiği ve kültürel diplomasinin yürütücüsü olan kurumlar olarak nitelendirilen Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, Yunus Emre Enstitüsü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, kültürel diplomasi, yumuşak güç.

Cultural Diplomacy in Turkish Foreign Policy in the 100th Anniversary of the Republic

Abstract

In the 20th century, developments in the global arena took on a new dimension with the dissolution of the empires within the system. In particular, nation states began to emerge as a result of the nationalist movement, the foundations of which were laid in the 17th century and gained strength with the developments of the 18th century. In the first quarter of the 20th century, one of these states was the Republic of Turkey. Since the proclamation of the Republic in 1923, Turkey has witnessed many domestic and foreign policy developments in this one hundred year period. In addition to the internal developments of the newly established Republic, developments in the global system have had a profound impact on Turkey's foreign policy. It is well known that there are many tools in the conduct of foreign policy and one of these tools is diplomacy. There are many types of diplomacy, including coercive diplomacy, trade diplomacy, economic diplomacy and cultural diplomacy. Turkey has tried to use diplomacy effectively in the hundred years since its foundation. This study analyses cultural diplomacy, which can also be characterised as soft power, along with its historical background in relation to Turkey. While conducting this examination, the Turkish Cooperation and Coordination Agency, the International Organisation of Turkish Culture, the Yunus Emre Institute and the Presidency for Turks Abroad and Related Communities have been examined in detail.

Keywords: Turkish foreign policy, cultural diplomacy, soft power.

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, e-mail: ozkan_a6@hotmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-9716-2687>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Özkan, A. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında Türk dış politikasında kültürel diplomasi. *Küllüye*, [Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı], 36-54.

<https://doi.org/10.48139/aybukulluye.1360433>

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
14 Eylül 2023	21 Ekim 2023	Araştırma Makalesi	36-54
14 September 2023	21 October 2023	Research Article	

Extended Abstract

Turkey, which has left behind a century since the proclamation of the Republic in 1923, has witnessed many domestic and foreign political developments in this hundred-year period. In addition to the internal developments of the newly established Republic, developments in the global system have profoundly affected Turkey's foreign policy. As it is known, there are many tools in the use of foreign policy and one of these tools is diplomacy. In the hundred years since its establishment, Turkey has tried to use diplomacy effectively. Anatolia, which fought an armed struggle during the National Struggle that began following the First World War, started to use diplomacy strongly with the newly established republic. When the historical course of Turkish foreign policy is assessed as a whole, important turning points emerge. Perhaps the most important of these turning points was the Cold War period that began after World War II and ended with the dissolution of the USSR in 1991. In the bipolar world dominated by the Cold War, Turkey shaped its foreign policy and diplomacy with security concerns in mind. Turkey, which joined the Western bloc in the face of the Soviet threat, shaped its foreign policy and diplomatic relations with the states of the international system accordingly.

In particular, the end of the Cold War for Turkey meant the end of the bipolar world and the end of the communist Soviet threat. With the dissolution of the Soviet Union, Turkey, which has historical, cultural and ethnic ties with these countries, has sought to improve its relations with this geography. This effort has manifested itself in the field of diplomacy, one of the tools of foreign policy, and more specifically in the effective and efficient use of cultural diplomacy. With the dissolution of the Soviet Union, Turkey, which has historical, cultural and ethnic ties with these countries, has made efforts to improve its relations with this geography. This effort has manifested itself in the field of diplomacy, one of the tools of foreign policy, and more specifically in the effective and efficient use of cultural diplomacy. Some of the organisations that come to the fore in the effective and efficient use of cultural diplomacy, which can also be defined as soft power, are important and should be highlighted. The first of these is the Presidency of the Turkish Cooperation and Coordination Agency established in 1992, the second is the International Organisation of Turkish Culture established in 1993, the third is the Yunus Emre Institute established in 2007, and finally the fourth is the Presidency for Turks Abroad and Related Communities established in 2010. These organisations have a very important place in using Turkey's soft power and conducting cultural diplomacy.

In the literature, studies that have examined Turkish foreign policy initiatives in the field of cultural diplomacy have been reviewed. In particular, the changes and transformations in the international system from the foundation of the Republic to the present have been analysed. In particular, the Cold War period, which began

after World War II and lasted from 1945 to 1991, and the period from 1991 to the present, when the USSR declared its bankruptcy, were analysed in detail in terms of cultural diplomacy. In addition, the transformation of Turkish foreign policy in the last century and the diplomacy carried out in connection with this transformation are discussed.

In conclusion, since the establishment of the Republic, Turkish foreign policy has undergone different transformations in different periods depending on domestic and international developments. Developments in the international system since the founding of the Republic in 1923 have had a direct impact on Turkish foreign policy. In particular, in the context of our study, the dissolution of the Soviet Union and the end of the bipolar world have highlighted Turkey's focus on cultural diplomacy through the effective and efficient use of its soft power. Indeed, the foreign policy of the state established in the first quarter of the 20th century and the foreign policy conducted by this new state were shaped by its concerns and security worries. However, with the end of the bipolar world, it overcame its security concerns and tried to be effective in the region and the world with its soft power. Today, however, Turkey, which uses cultural diplomacy effectively and efficiently, is affected by the negative developments in its region and sphere of influence, and its cultural diplomacy activities continue resolutely despite these difficulties. In fact, this study analyses in detail how the Republic of Turkey, which is celebrating the centenary of its foundation, has used cultural diplomacy in its foreign policy throughout history.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti 100. yaşına girerken uluslararası sistemde ve bölgesel düzeyde yaşanan gelişmelere bağlı olarak dış politikada karmaşık ve değişken bir görünüme sahiptir. Zira bir yandan bölgesel düzeyde tesis ettiği ilişkiler, 2022 yılında patlak veren Rusya – Ukrayna Savaşı'nı sona erdirmeye çabası ve bu çabayı bir NATO üyesi olarak veriyor olması, 2010 yılında başlayan Arap Baharına bağlı olarak Suriye'nin içerisinde bulunduğu durum, Irak'ta yaşanan istikrarsızlıklar ve Türkiye için hayati öneme sahip Kerkük ve Musul gibi şehirlerde baş gösteren kaotik ortam, İran'ın bölgede farklı yapılanmalarla çıkardığı huzursuzluklar ve yarattığı huzursuzluk ortamı, diğer taraftan yaklaşık altmış yıl önce başlayan Avrupa Birliği'ne girme isteği ve bu çerçevede AB ile ilişkileri Türk dış politikasını ve diplomasisini şekillendiren önemli gelişmelerdir. Nitekim tüm bu gelişmeler ekseninde Türk dış politikasının dünü, bugünü ve yarını kültürel diplomasi boyutuyla ele alınmalı ve kültürel diplomasiyi etkin ve etkili kılmak için tesis edilen kurumlar incelenmelidir.

Türk dış politikasının tarihsel seyri bir bütün olarak değerlendirildiğinde önemli kırılma noktaları karşımıza çıkmaktadır. Bu kırılma noktalarından belki de en önemlisi II. Dünya Savaşı'na müteakip başlayan Soğuk Savaş dönemi ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte bu dönemin sona ermesi olmuştur. Zira

Külliye

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN 100. YILI ÖZEL SAYISI

Soğuk Savaş'ın hâkim olduğu iki kutuplu dünyada Türkiye, yaşadığı güvenlik endişesiyle dış politikasını ve yürütmüş olduğu diplomasiyi şekillendirmiştir. Sovyet tehdidi karşısında Batı Bloku'na dahil olan Türkiye, dış politikasını ve uluslararası sistemdeki devletlerle diplomatik ilişkilerini bu minvalde dizayn etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi iki kutuplu dünyanın ortadan kalkması ve Türkiye açısından komünist Sovyet tehdidinin bitmesi anlamına gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte tarihsel, kültürel ve etnik olarak bu topraklarla aidiyet bağı bulunan Türkiye bu coğrafya ile münasebetlerini geliştirme çabası içerisine girmiştir. Bu çaba ise kendisini dış politika araçlarından birisi olan diplomasi alanında daha özelinde de kültürel diplomasinin etkin ve etkili kullanımıyla göstermiştir. Yumuşak güç olarak da tanımlanabilecek kültürel diplomasinin etkin ve etkili kullanılmasında ön plana çıkan kuruluşlardan bazıları önemlidir ve üzerinde durulmalıdır. Bunlar tarihsel olarak 1992 yılında kurulan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 1993 tesis edilen yılında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, 2007 yılında ihdas edilen Yunus Emre Enstitüsü ve son olarak 2010 yılında temelleri atılan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'dır. Bahsi geçen kurumlar Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanabilmesi ve kültür diplomasisini işletebilmesi için önemli bir yere sahiptir. Zira Türkiye, Soğuk Savaş dönemi sonrasında ihdas edilen bu kurumlarla kültürel diplomasiyi etkin ve etkili hale getirmiştir.

Bu çerçevede bir güç unsuru olarak yumuşak güç kavramını, kültürel diplomasiyi ve Türk dış politikasında bu kavramları işletebilmek adına tesis edilen kurumları ayrı ayrı ele almak önemlidir. Bu kavramlar irdelenirken tarihsel süreç içerisinde Türk dış politikasının iki kutuplu dünyada ve Soğuk Savaş sonrası dönemde nasıl bir dönüşüm yaşadığı konunun daha iyi kavranmasına yardımcı olacaktır. Zira Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin denge politikası (balance policy) yürütmesi ve önceliğinin toprak bütünlüğünü korumaya ve güvenlik endişesini bertaraf etmeye yönelik olması söz konusudur. Güvenlik endişelerini bertaraf ederek kültürel diplomasiyi etkin bir şekilde kullanabilmesi ancak SSCB'nin dağılarak iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile mümkün olabilmiştir. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ve görece tek kutuplu bir dünyanın atmosferi altına girilmesi, Türkiye'yi gönül coğrafyası olarak nitelendirdiği bölgelere yönelik adım atma imkânını ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu imkân Türkiye'nin tesis etmiş olduğu ve önderlik ettiği ulusal ve uluslararası kuruluşlarla dünyanın dört bir yanına yayılmış; kültürel, sosyal ve ekonomik pek çok kazanımın elde edilmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda bahsi geçen terimlerin kavramsal çerçevesi ve tarihsel süreç içerisinde nasıl bir gelişim gösterdiği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Akabinde ise Türk dış politikasında kültürel diplomasinin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için tesis edilen kurumlar ele alınmıştır.

Bir Güç Unsuru Olarak Yumuşak Güç

Uluslararası politikanın en eski açıklama biçimlerinden birisi olan güç yaklaşımı eski Hint, Çin ve Yunan uygarlıklarında; ayrıca Ortaçağ İtalya'sındaki şehir devletleri arasındaki ilişkilerin açıklanmasında fazlaca kullanılmıştır. Modern dönemde güç yaklaşımı kavramını ilk olarak kullanan ve bu kavrama derinlik kazandıran isim H. Morgenthau olmuştur. Morgenthau'ya göre güç yaklaşımının temelinde devletlerin de tıpkı insanlar gibi çıkar peşinde koşmaları yatmaktadır. Devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek için sahip olmaları gereken şey ise güçtür. Geleneksel olarak bir devletin başka bir devlete üstünlük kurabilmesi ve gücünü artırabilmesinin silahlanma, ittifaklar oluşturma, tazminat alma, böl ve yönet olmak üzere dört farklı yöntemi vardır. Morgenthau her ne kadar bu minvalde uluslararası politika sorunlarını kapsamayı ve açıklamayı amaçlayan genel bir kuram ortaya koymaya çalışsa da genel geçer ve indirgemeci bir yaklaşım olması nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak bu eleştirilere rağmen Morgenthau'nun ortaya koyduğu yaklaşım uluslararası politika açısından önemli bir teorik altyapının temellerini oluşturmuştur (Sönmezoğlu, 2017, s. 255).

Asırlar önce yaşayan ve Prens adlı eseriyle sesini günümüze kadar ulaştıran Machiavelli, korkulan birisi olmanın sevilen birisi olmaktan daha muteber olduğunu dile getirmiştir. Ancak günümüzde hangisinin daha kıymetli olduğu ele alındığında her ikisinin de bulunmasının daha iyi olacağı görüşü hâkim hale gelmiştir. Zira teknolojinin hâkim hale geldiği bilgi çağında kalpleri ve zihinleri kazanmak önemli bir yer edinmiştir. Şüphesiz bu kazanımı elde etmek güç kavramı ile doğru orantılıdır (Joseph S. Nye, 2020, s. 19). Ne var ki sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi güç kavramı üzerinde de farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar söz konusudur. Etki, kapasite, politikanın amacı ve bir amaca ulaşma aracı olmak üzere farklı tanımlamalara sahiptir. Ancak modern dönemde formel olarak güç, bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar olarak tanımlanmaktadır (Arı, 2008, s. 136). Bu bağlamda ifade edilebilir ki fiziksel olarak güç, mevcut kuvvetlerin kullanılmasıyla elde edilen verimliliklerdir. Dahası istenilen sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını değiştirebilme yeteneğidir. Zira devletlerin uluslararası sistemde uyguladığı politikanın etkinliğini ve geçerliliğini tayin eden husus güçtür. Dolayısıyla bu vasıtaya sahip olmak devletlerin en önemli amaçlarından birisidir. Nitekim devletler açısından izlenen siyasetin bir aracı olmayan veya kullanılma becerisi gösterilemeyen yeteneğin güç olarak tanımlanabilmesi söz konusu değildir (Yılmaz, 2017, s. 150).

Özetle güç; bir şeyi yapabilme kapasitesi ve birisinin istediği sonuçları elde edebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma ek olarak ulaşılmak istenen amaca bağlı olarak başkalarının davranışlarını etkileme becerisi olarak da değerlendirilmektedir. Bu noktada önemli olan başkalarının davranışlarını güç unsurunu nasıl kullanarak gerçekleştirdiğidir. Zira tehdit yoluyla, caydırıcılıkla, ödül yöntemiyle, teşvik ederek ya da ikna yöntemiyle var olan güç kullanılabilir.

Tam da bu aşamada güç kavramının farklılaştığı görülmektedir. Bir yandan tüm dünyanın aşına olduğu askerî ve iktisadi unsurların silah olarak kullanıldığı sert güç (hard power) kavramı, diğer taraftan ise muhataplarının tercihlerini şekillendirme becerisine sahip olma durumunun ifade edildiği yumuşak güç (soft power) kavramı ön plana çıkmıştır (Joseph S. Nye, 2020, s. 20-25). Bir devletin ulusal gücü değerlendirilirken askerî ve silahlı kuvvet kapasitesi ön plana çıkmaktadır. Bir devletin gücünü tayin eden ve temel dayanağı olan husus silahlı kuvveti ve etki kapasitesidir. Devletlerin savunma birimi olan askerî kuvveti ve caydırıcılık kapasiteleri barış zamanında yürütülen diplomasiyle anlam kazanırken, savaş zamanında ise topyekûn bir karşı koyma ve savaşabilme yeteneğiyle anlam kazanmaktadır. Nitekim askerî güç devletler açısından dış politikada vazgeçilmez bir etkidir ve küresel sistem içerisinde önemli rol oynamak isteyen devletler daima güçlü ordulara sahip olmalıdırlar. Çerçevesini çizdiğimiz bu yaklaşım doğrudan sert güç (hard power) olarak tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2017, s. 150-151). Uluslararası ilişkilerde istenilen sonuçların zorlayıcı yöntemlerin kullanıldığı kaba gücün aksine, ikna etmeye yönelik yöntemlerin kullanılması ile elde edilmesi ise yumuşak güç (soft power) olarak tanımlanmaktadır. Sert güç, istenilen sonuçların elde edilmesi için askerî ve iktisadi unsurlara başvururken; yumuşak güç ise bilgiye, çekiciliğe ve tercihlere odaklanmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere “yumuşak güç” kavramı ilk kez Joseph Nye tarafından kullanılmış olsa da yaygın olarak kendisine kullanım alanı bulması Soğuk Savaş sonrası döneme tekabül etmektedir. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sistemin mevcudiyeti tehditler ve endişeler ekseninde askerî ve iktisadi olarak şekillenmiştir. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte görece daha serbest bir küresel sistemin ortaya çıkması yumuşak gücün önemini artırmıştır. Zira yumuşak güç; uluslararası ilişkilerde aktörlerin, muhatabının kendi istediğini istemesini sağlayarak, zorlayıcı unsurları kullanmasına gerek kalmadan siyasi hedeflerine ulaşmasını ifade etmektedir. Bilgiye dayalı, kültürel ve toplumsal unsurlar yumuşak gücün temel araçları olarak ön plana çıkmakta ve bu araçlar aynı zamanda nüfuz etme anlamını taşımaktadır. Bu sebeple yumuşak gücün temel araçları itibarıyla elde edilen/edilecek kazanımlar daha uzun vadede gerçekleşebilmektedir (Sönmezoğlu, 2017, s. 628-629). Haddizatında yumuşak güç, sadece nüfuz demek değildir. Aynı zamanda cezbetme becerisidir ve cazibe çoğu zaman kabullenmeye yol açmaktadır. Kısacası yumuşak güç, cezbetme/cezbedebilme gücünü de ifade etmektedir (Joseph S. Nye, 2020, s. 25-26).

Tablo 1: Yumuşak Güç, Joseph Nye tarafından hazırlanan “Gücün Üç Biçimi” başlıklı tabloda faydalanılarak “yumuşak güç” başlığı altındakiler yazar tarafından yeniden tablolaştırılmıştır (Joseph S. Nye, 2020, s. 57).

	Davranışlar	Temel Araçlar	Hükümet Politikaları
Yumuşak Güç	- Cazibe - Gündem Belirleme	- Değerler - Kültür - Politikalar - Kurumlar	- Kamu Diplomasisi - İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Bir Süreklilik Unsuru Olarak Kültürel Diplomasi

Bir devletin yumuşak gücü; kültürüne, siyasi değerlerine ve dış politikasına bağlı olarak temelde üç kaynağa dayanmaktadır. Bu kaynaklardan kültür, bir toplum için anlam ifade eden değerlerin ve uygulamaların bütünü olarak ifade edilmektedir. Bu noktada devletler açısından kültürün pek çok göstergesi söz konusudur. Kültür genel itibariyle toplumdaki elitistlere hitap eden sanat, edebiyat ve eğitim gibi üst kültür ile kitlesel eğlenceye dayalı popüler kültür olarak ikiye ayrılmaktadır. Nitekim bir ülkenin kültürü evrensel değerlere sahip olduğunda ve izlemiş olduğu politikalar neticesinde diğer devletlerle ortak değerler yaratabildiğinde, yarattığı sorumluluk ve cazibe ilişkileri nedeniyle istenilen sonuçları elde edebilme olasılığı artar. Ne var ki dar kapsamlı ve sınırlı kültürel kodlara sahip olan devletlerin ise yumuşak güç üretebilme ihtimali oldukça zayıftır (Joseph S. Nye, 2020, s. 32). Bu kapsamda öncelikle kültür mefhumuna sonrasında ise diplomasi kavramına ilişkin genel bir çerçeve çizmek zaruridir.

Devletleri ve toplumları bir arada tutan en önemli kavramlardan bir tanesi kültürdür. Kültür kavramının çeşitli tanımlamaları olsa da ön plana çıkanlarını incelemek ve diplomasi alanında nasıl bir yankı bulduğu üzerinde durmak önemlidir. Kültür, bir toplumun üyelerinin yaşam biçimlerine göndermede bulunarak, o toplumun nasıl giyindiği, nasıl konuştuğu, dinsel ritüelleri başta olmak üzere pek çok konuyu bünyesinde barındırmaktadır (Giddens, 2000, s. 18). Kültür bir toplumun düşünce ve davranış biçimlerini kapsamakla birlikte o toplumun nasıl düşündüğünü, nasıl davrandığını ve neye sahip olduğunu ihtiva etmektedir. Kültürün tam olarak ne olduğunu anlamak için hem toplumların düşünce sistemlerini hem de nesnelere değerlendirmek gerekmektedir (Macdonis, 2013, s. 58-60). Nitekim kültürün klasikleşmiş hale gelen ve E.B. Taylor tarafından yapılan tanımı şu şekildedir: “Bir toplumun üyesi olarak insanoglunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün” (Şimşek, Çelik, & Akgemci, 2014, s. 33).

Bir devletin diğere devletlere ya da devletler grubuna veya bir bölgeye yönelik izlediğı siyasal tutuma ve devletin resmi organları tarafından yürütölen sürece dış politika (foreign policy) denmektedir. Devletlerin yetkili organları tarafından yürütölen dış politikanın diplomasi, savaş, ekonomik yöntemler ve propaganda olmak üzere araçları söz konusudur. Bu aşamada konumuz kapsamında diplomasi kavramı üzerinde yoğunlaşmak önemlidir. Zira diplomasi kavramına ilişkin bugüne kadar Henry Kissenger'dan Colin Powell'a, Machiavelli'den B. Buzan'a kadar dünyanın önde gelen siyasetçileri ve bilim insanları tarafından çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Her biri tarafından yapılan tanımlamalar ayrı ayrı ele alınmadan genel olarak diplomasi; dış politikanın bir aracı olup; uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerin görüşmeler yoluyla ve barışçıl yöntemlerle yürütölmesi anlamına gelmektedir. Modern anlamda diplomasi tarihinin kurucusu Floransa Cumhuriyeti'nde diplomat olarak görev yapmış N. Machiavelli iken, diplomasi kavramını 1796 yılında ilk kullanan ve literatüre kazandıran isim Britanyalı bir siyaset adamı olan Edmund Burke olmuştur (Özdal, 2020, s. 25-36).

Devletler tarafından hayata geçirilen pek çok diplomasi türü mevcuttur. Diplomasi türlerini, sık uygulanan ve bazı özel uygulanan diplomasi türleri olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Çalışmamız kapsamında bahsi geçen çeşitli diplomasi türleri arasında kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar bu iki diplomasi türü çoğru zaman aynı anlamda kullanılsa da iki diplomasi türü arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Zira kamu diplomasisi devlet ve organları aracılığıyla yürütölen resmi ve bürokratik bir gönümeye sahipken, kültürel diplomaside devletin rolü kamu diplomasisine göre daha sınırlı olup zaman zaman kamu ve sivil toplum ortaklığıyla yürütölmektedir. Diplomasi alanında yaptığı çalışmalarla bilinen Niholas J. Cull kamu diplomasisini işlevine göre beş grupta sınıflandırmakta ve sınıflandırmalardan birisini ise kültürel diplomasi (cultural diplomacy) olarak yapmaktadır. Nitekim Cull açısından, bir aktörün kültürel kaynaklarını kullanarak uluslararası çevreyi yönetme girişimi kültürel diplomasi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda kamu diplomasisinin başarıya ulaşmasında kapsayıcı olması, samimi ve dürüst olmasına ek olarak hedeflenen devlet ya da devletlerin millî değerlerine ve kimliğine saygı duyulması önemli niteliklerdir. Diğere taraftan kültürel diplomasi ise *“ilişkilerin güçlendirilmesi, sosyo-kültürel işbirliğinin artırılması, ulusal çıkarların ve ötesinin teşvik edilmesi, fikirlerin, değerlerin, geleneklerin ve kültür veya kimliğin diğere yönlerinin değışimine dayanan ve bu eylemlerden yararlanan eylemlerin bir yolu”* olarak tanımlanmaktadır (Özdal, 2020, s. 50-64). Aynı zamanda kültürel diplomasi, hükümetlerce kendi toplumlarının fikirlerini, ülkülerini, kültürünü, ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını diğere toplumlara anlatma amacı taşıyan bir iletişim sistemidir (Erol, 2018, s. 300).

Dolayısıyla kültürel diplomasi devletlerin birbirleri üzerinde siyasal etkide bulunabilmek amacı ile uyguladıkları araçlardan bir tanesi olarak görölmektedir.

Dahası kültürel diplomasinin temelinde olan kültürel açıdan birbirlerine yakın olan taraflar arasında siyasal etkileşimin daha kolay olacağı varsayımı oldukça dikkat çekicidir. Ne var ki kültürel diplomasinin kapsamını keskin bir şekilde tayin etmek oldukça zordur. Ancak kültürel diplomasi aracını kullanan ülkelerin üzerinde hassasiyetle durdukları iki temel unsur söz konusudur. Bunlardan ilki dil, ikincisi ise eğitimidir. Zira bir ülkenin kendi dilini yayması ve daha fazla kullanılır hale getirmesi hedef ülke ya da ülkeler üzerinde etki edebilmesini kolaylaştırıcı bir zemin oluşturacaktır. İkinci bir unsur olan ise dilin tamamlayıcısı durumunda olan eğitimidir (Sönmezoğlu, 2017, s. 377). Bu sebeple devletlerin kendi dillerini yayma arzusu neticesinde dünyanın pek çok yerinde dil öğrenme enstitüleri açıldığı görülmektedir. Zira kültürün öncelikle aktarımını sağlayan en önemli güç dildir.

Tarihî Arka Plan: İki Kutuplu Dünya ve Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasinin Sınırlılığı

Esasında insanoğlunun geçmişine bakıldığında tarih boyunca geleneksel diplomaların her daim var olduğu görülmektedir. Bu ilişkiler kimi zaman hükümdarların birbirlerine hediyeler sunmasıyla kimi zaman da birbirlerini ziyaret etmeleriyle gün yüzüne çıkmıştır. Zamanla bu ilişkiler hükümdarların kendilerine elçi tayin etmesine neden olmuştur. Dahası 16. yüzyıl ile birlikte hükümdarlıkların yükselmesine bağlı olarak yabancı ülkelerin başkentlerinde, o ülkelerdeki gelişmeleri takip ederek kendilerine rapor etmek üzere kalıcı büyükelçilikler ihdas edilmeye başlanmıştır. 1648 yılında Otuz Yıl Savaşları'nın bitmesine müteakip imzalanan Vestfalya Barışı'ndan 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi'ne kadar kısmen de olsa genel olarak iyi işleyen diplomasi, savaşları önlemeye yetmese de en azından sınırlı düzeyde tutmayı başarabilmiştir. O dönem içerisinde güç dengesi temelleri üzerinde işleyen klasik diplomasi, Fransız Devrimi'ne müteakip milliyetçiliğin güç kazanmasıyla birlikte değişime uğramıştır. Muhafazakâr hükümdarlıkların yerini ulus devletler almaya başlamıştır (Roskin & Berry, 2015, s. 395-396). 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde I. Cihan Harbi yaşanmış ve İtilaf devletleri ile İttifak devletlerinin aralarında yaptıkları anlaşmalarla nihayetlenmiştir. Sonrasında yürütülen yoğun diplomasi ve yeniden kanlı savaşların yaşanmaması adına diyaloglar yürütülmüş ve 1920 yılında Cemiyet-i Akvam ihdas edilmiştir. Ancak tesis edilen bu cemiyet II. Cihan Harbi'nin çıkmasına engel olamamış ve milyonlarca insanın hayatını kaybetmesiyle son bulmuştur. Yaşanan iki dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan tablodan ders çıkartılmış olacak ki dünyadaki savaşların ve çatışmaların önüne geçmek amacıyla uluslararası örgütler tesis edilmiş, dahası bu örgütlerin etkinlikleri artırılmaya çalışılmıştır. Ne var ki bu amaç doğrultusunda küresel barışı tesis etme arzusu, yaşanan iki dünya savaşına müteakip zuhur eden iki kutuplu dünyanın kısılcığında kalmıştır. Buna bağlı olarak devletler kendi ulusal güvenliklerini sağlamak için SSCB ve ABD etrafında şekillenen iki kutuptan birine yönelim göstermeye başlamışlardır (Özkan, 2022, s. 40-41).

Amerika'nın Missouri Eyaleti'nde Churchill'in ünlü "Iron Curtain" konuşmasını yaptığı 5 Mart 1946 tarihi iki kutuplu dünyanın başlangıcı olarak kabul edilebilir. Yine aynı şekilde bu konuşmaya karşılık Stalin'in Pravda'da verdiği cevap Batı dünyasında Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak kabul edilmiştir (Acar, 1991, s. 123). Soğuk Savaş'ın hâkim olduğu 1946 ile 1991 yılları arasında Türkiye kendi ulusal güvenliğini koruma içgüdüsüyle dış politikasını tayin etmiş ve diplomasi kanallarını bu endişe çerçevesinde şekillendirmeye çalışmıştır. Nitekim Türkiye, bu endişeler ekseninde Batı Bloku'na dahil olma çabası göstermiş 1952 yılında NATO'ya girmiştir. Türkiye'nin NATO'ya dahil olması sadece Türkiye lehine değil, Batı açısından da önemli bir güç kazanımı anlamına gelmiştir. Zira eski NATO Genel Sekreteri Lord Peter Carrington'un şu ifadeleri dikkat çekicidir: *"Türkiye, Batı komşularıyla olduğuna benzer şekilde Orta Doğu'daki ülkelerle de özel ilişkilere ve bağlara sahiptir. Bize düşmanlık besleyen ya da tarafsız kalmayı tercih eden bir Türkiye, hakikaten bizim (NATO'nun) savunma yapımızın ve dış politikamızın ilave ortaya çıkacak sorunları göğüslemesine ve geçmişten bugüne uygulamakta olduğumuz stratejimizin itibarının düşük kalmasına neden olacaktı"* (Fazla, 2022, s. 453). Sonuç olarak bu güvenlik endişeleri çerçevesinde Türk dış politikası iki kutuplu dünyada kültürel diplomasi noktasında etkin ve etkili politikalar izleyememiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Genişleyen Etki Alanları ve Kültürel Güç

Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu dünyadan ayıran önemli bir husus, diplomasi uygulama alanının genişlemesi ve öneminin artması olmuştur. Diplomasi uygulama alanının genişlemesi ve öneminin artmasında iki kutuplu sistemlerde var olan bloklar arası çatışma çizgisinin bireysel politikalara kaymış olması son derece önemlidir. Zira iki kutuplu sistemde, çoğu zaman tek bir devletin güvenliği, içerisinde bulunduğu bloğun genel güvenliği ile ters düşmüştür. Bu sebeple devletlere yönelik tehditten ziyade bloğa yönelen tehdit daha önemli hale gelmiştir. Ortaya çıkan herhangi bir sorun karşısında birlikte hareket edildiğinden bireysel diplomatik yöntemlere ihtiyaç duyulmamıştır. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesine müteakip blokların dağılmış olması, ortaya çıkan problemlerin blok sorunları olmaktan çıkıp bireysel sorunlar haline gelmesiyle birlikte devletlerin kendi diplomasi yöntemlerini tespit etmelerini beraberinde getirmiştir (Arı, 2013, s. 109-111).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Sovyet coğrafyasında oluşan otorite boşluğuna bağlı olarak pek çok devletin kendi bağımsızlığını ilan etmesi ve kendi ayakları üzerinde durma gayreti kendisini izledikleri dış politikada da göstermeye başlamıştır. Her ne kadar Soğuk Savaş'ın sona ermesi devletleri bireysel olarak kendi diplomasi yöntemlerini tayin etmek durumunda bıraksa da küresel sistemin hegemon gücü haline gelen ABD'nin tek süper güç olarak sahnede kalması (Purtaş, 2005, s. 8) ABD'nin istek ve arzularına halel getirmeyecek diplomasi yaşam alanı bulmasını beraberinde getirmiştir. Görece SSCB'nin dağılması ile birlikte

küresel sistemde oluşan tek kutuplu dünya 11 Eylül 2001’de ABD’ye yönelik vuku bulan ve terör saldırısı olarak nitelendirilen eylemle çok kutuplu bir dünyaya evrilmiştir. New York’ta İkiz Kuleler’e yapılan saldırılar tüm dünya için devletlerin kendi dış politikalarını, kendi ulusal güvenliklerini, kendi diplomatik araçlarını tayin etmesinin artık bir zorunluluk haline geldiğini göstermesi açısından önemlidir. SSCB’nin dağılması ile birlikte ifade ettiğimiz zaman dilimine kadar gelişen süreç Türkiye’yi Sovyet coğrafyasında bulunan gönüldaş ve soydaş topluluklara yöneltmiştir. Bu yönelim kendisine diplomaside etkili bir şekilde göstermiştir (Özkan, 2023, s. 125). Dahası ortaya çıkan bu tablo, Türkiye’nin değişen ve dönüşen kültürel diplomasi serüveninin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Turhan, Türkiye’nin kamu diplomasi sürecini 1992’den 2004’e kadar olan başlangıç dönemi, 2004-2010 yılları arasını büyüme dönemi ve 2010’dan günümüze kadar olan zaman dilimini ise kurumsallaşma dönemi olarak tasnif etmiştir (Turhan, 2023, s. 332).

Türk Dış Politikasında Kültürel Diplomasi Araçları ve Kurumları

Türkiye’de 21. yüzyılın ilk çeyreği sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda büyük dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimi olarak görülse de dış politika ve diplomaside de çarpıcı gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve SSCB’nin dağılması ile birlikte 1990’lı yıllarda Türk toplumu, dış dünya ile güçlü bir etkileşim içerisine girmiştir. Bu etkileşim kendisini yerel yönetimlerden eğitime, insani yardım faaliyetlerinden kültürel etkinliklere kadar geniş bir yelpazede göstermiştir. Yaşanan bu etkileşim ve tesis edilen diplomasi, Türk dış politikasının görünmeyen gücü olmuştur. Zira Türkiye; paylaştığı ortak tarihi, coğrafyası ve kültürü ile Orta Asya, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu bölgeleriyle güçlü bir aidiyet bağına sahiptir. Diğer taraftan Türkiye; Avrupa, Afrika ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde uzun yıllardır hayata geçirdiği yatırımlarla, insani yardımlarla, eğitim kurumlarıyla ve iş adamlarıyla aktif bir kültürel diplomasi yürütmektedir. Unutulmaması gerekir ki kültürel diplomasi, insana dokunan ve insandan insana yürütülen bir faaliyettir. Bu noktada devlete düşen en önemli görev bu faaliyetlerin –insana ulaşabilmenin- önünü açacak nitelikte adımlar atmaktır (Purtaş, 2013, s. 1-5). Şüphesiz atılacak bu adımları tayin ve tespit eden ülkelerin Hariciye Nezaretleridir. Her ne kadar kültürel diplomasi etkinliklerinin sahibi kamu yönetimi disiplinince doğrudan Dışişleri Bakanlıkları¹ olarak ifade edilse de zaman içerisinde kültürel diplomasi olarak nitelendirilen pek çok etkinliğin devlet destekli dernekler veya vakıflar aracılığıyla idame ettirilmeye başlandığı da söylenebilir (Yağmurlu, 2019, s. 1191-1193).

Hülasa Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte hızlanarak devam eden Türkiye’nin dış politikadaki açılımı Türk diplomasisinde önemli bir değişimi ve

¹ Bilhassa Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülen kültürel diplomasi faaliyetleri son yıllarda almanak şeklinde kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Kültürel Diplomasi Faaliyetlerimiz” (mfa.gov.tr, 2022).

dönüşümü başlatmıştır. Türkiye'nin kemikleşmiş diplomasi yapısına etki ederek Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politikası derinden etkilemiştir. 1990'lı yıllarda önce yeni bağımsız Türk cumhuriyetleri ile başlayan ve akabinde dünya ölçeğinde devam eden insan, mal ve sermaye akışı Türkiye'nin içerisinde bulunduğu dönüşüme katkı sağlamıştır. Yaşanan bu dönüşüm diplomasinin Dışişleri Bakanlığı tekelden çıkararak yeni aktörlerin devreye girmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı'nın yanında yeni devlet kurumları da Türkiye'nin dış politikasında ve diplomasisinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Özellikle Sovyet coğrafyasında bağımsız Türk cumhuriyetlerinin ortaya çıkması, Balkanlarda ve Karadeniz bölgesinde yaşanan gelişmeler, farklı kurumların ve diplomasi araçlarının kullanımını beraberinde getirmiştir (Purtaş, 2013, s. 7). Zira Türkiye, yumuşak güç olarak tanımlanan güç parametreleri açısından oldukça önemli bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır (Ünalı, 2019, s. 138). Netice itibarıyla 1992 yılında TİKA, 1993 yılında TÜRKSOY, 2007 yılında YEE ve 2010 yılında YTB kurulmuştur. Türkiye'nin kültürel diplomasi alanında yaptıklarını bu kurumlar nezdinde irdeleyelim.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

Türkiye, SSCB'nin dağılması ile birlikte Orta Asya konusundaki ilk önceliğini bağımsızlığını ilan eden Türk devletlerinin uluslararası toplum tarafından tanınmasına ayırmıştır. Akabinde ise yeni kurulan soydaş Türk devletleri için sosyal, kültürel ve ekonomik alanda pek çok çalışmayı hayata geçirmiştir. İlk başta Orta Asya'daki yeni kurulan Türk cumhuriyetlerine yapılan yardımlar süreç içerisinde uzun soluklu projelere, kalkınma merkezli iş birliği çalışmalarına evrilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin bölgede yapılacak faaliyetleri ve dış politika önceliklerini uygulayacak, bölgeye gerçekleştirilecek yardımların ve planlanan projelerin hayata geçirilmesini tesis ve koordine edecek bir organizasyon ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu ihtiyaç çerçevesinde 1992 yılında 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak TİKA kurulmuştur. 1999 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakanlığa bağlanan TİKA, 2001 yılında 4668 Sayılı "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"la teşkilat kanununa sahip olmuştur. Ancak geçen süre zarfında ilgili teşkilat kanunu bölgesel ve küresel gelişmelere ek olarak Türkiye'nin dinamik dış politikasına karşı daha etkin ve etkili refleks gösterebilmesi amacıyla reforma tabi tutulmuştur. Bu ihtiyaç çerçevesinde TİKA, 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yeni bir teşkilat kanununa kavuşmuş ve adı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı olarak güncellenmiştir. Bu yasal değişiklikle birlikte TİKA, daha esnek bir idari yapılanmaya kavuşmuş ve hızlı karar alabilme mekanizmasına sahip olmuştur. Son olarak 15 Temmuz 2018 tarihinde 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan değişiklikle birlikte kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeli olarak nitelendirilmiş ve Kültür ve Turizm

Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüreceği kayıt altına alınmıştır (tika.gov.tr, 2023).

Özellikle kuruluşundan günümüze TİKA'nın faaliyetleri değerlendirildiğinde 1992 ile 2002 yılları arası kuruluş dönemi olduğu ve bu on yıllık zaman diliminde yetişmiş insan gücü ve teknik kapasite artışı olduğu görülmektedir. Başlangıçta Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni ilan eden Türk cumhuriyetlerine teknik yardım desteği sağlamak amacıyla kurulan TİKA, süreç içerisinde proje ve faaliyet alanlarını genişleterek Türk dış politikasının uluslararası alandaki kültürel diplomasi yürütücülerinden birisi olarak ön plana çıkmıştır. 1992 ile 2002 yılları arasında yıllık ortalama iki yüz elli proje üstlenen TİKA, 2003 yılı itibariyle faaliyet gösterdiği ülke sayısını artırmıştır. 2006 yılına gelindiğinde yıllık faaliyet sayısı bin beş yüze yaklaşan TİKA, önceki yıllara oranla büyük bir artış yakalamıştır (Kardaş & Erdağ, 2012, s. 171). Her yıl pek çok ülkede yeni ofisler açan TİKA; Latin Amerika'dan Pasifik adalarına, Afrika'dan Balkanlara geniş bir coğrafyada insan hayatını ilgilendiren neredeyse tüm alanlarda nitelikli projeler üretmeye devam etmektedir. Nitekim Türkiye'nin önemli bir kültürel diplomasi yürütücüsü olan TİKA, bugün itibariyle yaklaşık yüz elli ülkede faaliyetlerine devam etmektedir (tika.gov.tr, 2023).

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)

Türkiye, iki kutuplu dünya sonrasında bağımsızlığını ilan eden Türk cumhuriyetlerine yönelik etkin bir kültürel diplomasi yürütmüştür. Her ne kadar SSCB'nin dağılması ile birlikte Türkiye kültürel diplomasiyi etkin bir şekilde kullanmaya başlasa da Türkiye'nin tarihsel, kültürel ve jeopolitik kodları yumuşak güç kapasitesini her daim güçlü kılan hususlar olmuştur (Kalın, 2011, s. 5). Ne var ki tarihsel misyonu ve kültürel kodları güçlü olan Türkiye bu gücünü ancak iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte kullanabilmiştir. Bu noktada Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan kültür bakanlarının 1993 yılında bir araya gelerek imzaladıkları antlaşma ile TÜRKSÖY kurulmuştur. Sonrasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı Başkurdistan, Tataristan, Altay, Tıva, Saha ve Hakas Cumhuriyeti ile Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri TÜRKSÖY'a gözlemci üye olarak katılmıştır. Bu katılımlarla birlikte altısı kurucu, sekizi gözlemci üye olmak üzere toplamda on dört üyeye sahiptir. Kurulduğu 1993 yılından günümüze kadar geçen süre zarfında Türk halklarının kardeşliğini ve gönül birlikteliğini güçlendirmek için gayret gösteren TÜRKSÖY, ortak Türk kültürünü gelecek nesillere aktarmak ve dünyaya tanıtmak için çaba sarf ettiği müşahede edilmektedir (turksöy.org, 2023). Kültürün toplumlar üzerinde sosyal ilişkileri ve kimlikleri biçimlendirmede önemli bir role sahip olması (Özer, 2022), tesis edilen bu uluslararası kuruluşun yürüttüğü kültürel faaliyetlerle birlikte üye ülkelerin kültürel etki gücünü artıran bir etkiye sahip olacaktır.

Özellikle dil, kültür ve tarih ortaklığı üzerinden inşa edilen Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı; 1990'lı yıllarda daha çok karşılıklı tanışıklığı artırma misyonu

üstlenmiş, 2000’li yıllarda ise Türk dünyasını tüm dünyaya tanıtma noktasında mühim etkinlikler düzenlemiştir. Bilhassa TÜRKSOY’un girişimiyle 2010 yılında UNESCO ve 2011 yılında New York’ta Nevruz’un kutlanması küresel ölçekte büyük yankı uyandırmıştır. Yine aynı şekilde 2012 yılında ABD’nin başkenti Washington’da düzenlenen Yunus Emre Oratoryosu konserleri de dikkat çekici olmuştur. Nitekim bu felsefe ve anlayışla çalışmalarını sürdüren TÜRKSOY’un girişimleri ve faaliyetleri Türkiye açısından güçlü bir kültürel diplomasi kullanım aracı haline gelmiştir. Zira yapılan etkinlikler ekseriyetle hem Türk cumhuriyetleri hem de üçüncü ülkeler tarafından doğrudan Türkiye ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum ise yapılan faaliyetlerin tüm üye ülkeler arasında en çok Türkiye’nin tanıtımına katkı sağladığı gerçeğini gözler önüne sermiştir (Purtaş, 2013, s. 12).

Yunus Emre Enstitüsü (YEE)

“Dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye’ye dost insan sayısını artırmak” vizyonuyla ve “Türkiye’nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak” misyonuyla (yee.org.tr, 2023) hareket eden Yunus Emre Vakfı, 5 Mayıs 2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfıdır (mevzuat.gov.tr, 2007). Yunus Emre Enstitüsü adını 13. ve 14. yüzyıllarda yaşamış bir Anadolu mutasavvıfı Yunus Emre’den almıştır. Haddizatında Yunus Emre’nin toplumsal barışı, insan sevgisini ve insani değerleri temsil eden sembol bir isim olması, Enstitü’nün temel misyonunu ortaya koyan bir husustur. Zira Enstitü’nün gayesi, daha barışçıl bir dünya amacıyla Türkiye’nin kendi dilini ve kültürünü tüm incelikleriyle tanıtılabilmektedir. Bu sebeple insan odaklı bir felsefe benimseyen enstitünün isminin Yunus Emre olması bir tesadüf değildir. Nitekim Yunus Emre yaşadığı dönemde dil, din, ırk ayrımı gözetmeden insanoğlunun barışı ve huzuru için ortak değerler etrafında toplanılması gerektiğine ilişkin şiirleriyle çokça mesaj vermiştir. Onun mesajları bugüne kadar uzanmış ve adının verildiği enstitünün sloganı haline gelmiştir: “Gelin tanış olalım” (yee.org.tr, 2023).

Enstitü’nün kültürel diplomasi anlayışı, kuruluş kanunundaki ilkelere uygun olarak Türkiye’yi, Türk dilini, sanatını ve kültürünü tanıtmak gayesi üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple Enstitü, Türkiye’nin önemli bir kültürel diplomasi aktörü olarak ortaya çıkmıştır. Eşdeğeri olarak sayabileceğimiz Goethe Enstitüsü (Almanya), Cervantes Enstitüsü (İspanya) ve British Council (İngiltere) gibi kültürel diplomasi aktörü olan kuruluşların Türkiye’deki muadili ise Yunus Emre Enstitüsü’dür. Enstitü, Türkiye’nin kültürünü Türkçe öğretme gayesiyle hareket etmekte ve kültür-sanat faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Netice itibariyle Enstitü, kültürel diplomasi faaliyetlerini iki temelde icra etmektedir. Bunlardan ilki, eğitim faaliyetleri ve yabancılara kültürün temel ögesi olan dil öğretmek kültürel aktarımı sağlamaktadır. İkincisi ise Türkiye’nin kültürel unsurlarını düzenlenen etkinlikler yoluyla farklı kültürlerle etkileşim içerisine sokmaktır (Ekşi, 2015, s. 353).

Bu iki gaye ekseninde 2009 yılında faaliyetlerine başlayan Enstitünün günümüz itibariyle 85 tane kültür merkezi bulunmaktadır. Bu kültür merkezlerinde Türkçe

öğretiminin yanı sıra kültürel ve sanatsal etkinlikler de yapılmaktadır. Ayrıca farklı ülkelerdeki eğitim kurumlarıyla yapılan iş birlikleri neticesinde o ülkelerdeki Türkoloji bölümleri ve Türkçe öğretimi ciddi ölçüde desteklenmektedir. Günümüz itibariyle yetmişin üzerinde ülkeden beş yüzü aşkın kurum ve kuruluş ile aktif iş birliği içerisinde olan Enstitü, sadece eğitim ve kültür alanında değil; bilim, sanat ve ticaret gibi birçok alanda Türkiye'deki kurumların yurt dışına açılan kapılarından birisi haline gelmiştir. Bu çalışmalarıyla Enstitü, Türkiye'nin tanıtımında, sevilmesinde ve Türkiye'ye karşı oluşturulmak istenen yanlış algıların ortadan kaldırılmasında başat rol oynamaktadır (yee.org.tr, 2020).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

6 Nisan 2010 tarih ve 5978 sayılı “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulan ve 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş ile birlikte yeniden yapılandırılan YTB; yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, soydaş ve akraba toplulukları ile Türkiye'de lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi gören uluslararası öğrencilere ilişkin faaliyetler yürütmektedir (ytb.gov.tr, 2023). Bu faaliyetleri “*Türkiye'nin diasporası ile bağlarını güçlendirmek ve diasporanın etkinliğini artırarak, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler vizyonuna katkı sağlayacak politikalar üretmek*” misyonuyla ve “*Vizyoner diaspora politikaları oluşturmak ve etkin programları hayata geçirerek küresel bir kurum olmak*” vizyonuyla icra eden YTB, Türk dış politika araçlarından kültürel diplomasiye sunduğu katkılar itibariyle önemli bir yere sahiptir (ytb.gov.tr, 2021).

Türkiye'nin önemli bir yumuşak gücü ve kültürel diplomasi aracı olan YTB, çeşitli proje ve uygulamalarla bu misyonunu yerine getirmektedir. Lisansüstü eğitim bursları ve Türkiye mezunları başta olmak üzere çeşitli uygulamalarla önemli bir kamu diplomasi aracı rolünü üstlenmektedir (Korkmaz, 2022, s. 324). Esasında YTB'nin yürütmekte olduğu çalışmaların üç ana gruba hitap ettiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki yurtdışında yaşayan ve sayısı yedi milyona yakın olan Türk vatandaşlarıdır. Bilhassa yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının kimliklerini koruyabilmesine ve anavatan aidiyetlerini muhafaza etmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. İkinci grup; din, dil, kültür ve tarihi bağlar ile bağlı olunan soydaş ve akraba topluluklarıdır. Ortak bir tarihe ve kültüre sahip olunan soydaş ve akraba topluluklara yönelik kültürel ve sosyal faaliyetlerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Son grup ise Türkiye'nin gönüllü elçileri olarak kabul edilen uluslararası öğrencilerdir. Özellikle Türkiye'nin uzun yıllardır sağlamış olduğu yükseköğrenim burs programlarının 2012 yılında YTB tarafından “Türkiye Bursları” adıyla markalaşması ve bugüne kadar gelmesi uluslararası öğrencilerin dikkatini celbeden önemli bir başlık haline gelmiştir. (Yusuf, 2022, s. 360-363).

Sonuç olarak YTB'nin misyonuna ve vizyonuna uygun olarak temel politikalar ve öncelikler her platformda kayıt altına alınmaktadır. Bu kapsamda 2019-2023

yılları arasını kapsayan On Birinci Kalkınma Planında YTB'ye önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Özellikle yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetlerin ve hizmetlerin artırılmasına ek olarak bu vatandaşların Türkiye ile olan bağlarının güçlendirilmesine ve akademik, sosyal ve kültürel gelişimlerine destek sağlanması YTB'nin önceliği olarak tayin edilmiştir. Diğer taraftan YTB'nin kendi stratejik planında yer alan amaç ve hedefleri de bu kapsamda şekillenmiştir (ytb.gov.tr, 2021). Nitekim YTB de Türkiye'nin yumuşak gücü olarak tanımlanan önemli bir kültürel diplomasi aracı olarak ön plana çıkmakta ve yaptığı çalışmalarla Türkiye'nin izlemiş olduğu insan odaklı dış politikaya katkı sunmaktadır.

Sonuç

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Türk dış politikası iç ve dış gelişmelere bağlı olarak farklı dönemlerde önemli dönüşümler geçirmiştir. Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılından bu yana uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler Türk dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Özellikle çalışmamız bağlamında, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu dünyanın sona ermesi, Türkiye'nin yumuşak gücünü etkin ve verimli bir şekilde kullanarak kültürel diplomasiye odaklanmasını öne çıkarmıştır. Nitekim 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan devletin dış politikası ve bu yeni devletin yürüttüğü dış politika, kendi kaygıları ve güvenlik endişeleri doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte güvenlik kaygılarını aşarak yumuşak gücü ile bölgede ve dünyada etkili olmaya çalışmıştır. Günümüzde ise kültürel diplomasiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanan Türkiye, bölgesinde ve etki alanında yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilenmekte ve kültürel diplomasi faaliyetleri bu zorluklara rağmen kararlılıkla devam etmektedir. Nitekim kuruluşunun yüzüncü yılını kutlayan Türkiye Cumhuriyeti, bölgede ve kürede etkin bir güç haline gelmeye başlamıştır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde ekonomiden sağlığa, ulaşımdan savunma sanayine büyük atılımlar yapan Türkiye, dış politika alanında da ciddi mesafeler kat etmiştir. Bilhassa SSCB'nin dağılmasından sonra ihdas edilen kurumları yeniden dizayn eden Türkiye, bölgede ve küresel sistem içerisinde diplomasi açısından büyük adımlar atmıştır. Şüphesiz bu kurumların etkin ve etkili faaliyet göstermesinde Türkiye'nin yaklaşık yirmi yıldır siyaseten istikrarlı bir yapıya sahip olması ve 2018 yılında hayata geçirilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin hızlı karar alabilme yeteneğinin de etkisi söz konusu olmuştur. Değişen ve dönüşen Türkiye'nin dış politikada gösterdiği gayret, kendisini dış politika araçlarından biri olan diplomasi alanında ve daha özelde kültürel diplomasinin etkin ve verimli kullanılmasında göstermiştir. Yumuşak güç olarak da tanımlanabilecek kültürel diplomasinin etkin ve verimli kullanılmasında öne çıkan TİKA, TÜRKSOY, YEE ve YTB yürütmüş olduğu ve hayata geçirdiği faaliyetlerle Türk diplomasisi açısından önemli işlere imza atmıştır.

Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken bölgede ve dünyada yaşanan belirsizlikler her alanda güçlü ve etkili bir Türkiye'ye ihtiyacı artırmaktadır. Yaşanan savaşlar ve işgaller bir bütün olarak düşünüldüğünde insan hayatının önemsiz sayıldığı bir düzende tarihsel ve kültürel kodları itibariyle insan odaklı bir politika izleyen Türkiye'nin dünya ölçeği içerisinde ehemmiyeti daha fazla artmaktadır. Dolayısıyla bu misyon kapsamında Türkiye, kültürel diplomasi aracı olarak ön plana çıkan kurumlarını daha etkin bir şekilde kullanmalı ve dünya barışına katkı sunmaya devam etmelidir.

Kaynakça

- Acar, C. (1991). *Soğuk Savaş Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası*. Ankara: Ötügen Yayınları.
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (7 b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş* (4 b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ekşi, M. (2015). Kültürel Diplomasi ve Yunus Emre Enstitüsü. (Ed. M. Şahin ve B. S. Çevik). *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi* (s. 345-365). Ankara: Nobel Yayınları.
- Erol, H. (2018). Bir Kültürel Diplomasi Örneği: Türk İşbirliği ve Koordinasyonu Ajansı'nın Kafkasya'daki Faaliyetleri. *The Journal of Academic Social Science*, 6(75), s. 300-309.
- Fazla, H. (2022). *195'den 2022'ye NATO ve Türkiye*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Giddens, N. (2000). *Sosyoloji*. (Ed. H. Özel ve C. Güzel), (Çev: H. Özel). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Joseph S. Nye, J. (2020). *Yumuşak Güç* (3 b.). (Çev: R. İnan-Aydın) Ankara: BB101 Yayınları.
- Kalın, İ. (2011). Soft Power and Public Diplomacy in Turkey. *Perceptions: Journal of International Affairs*, s. 5-23.
- Kardaş, T., & Erdağ, R. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak TİKA. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), s. 167-194.
- Korkmaz, S. (2022). Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak YTB: Türkiye Mezunu Üst Düzey Bürokratlar. *Tetkik*, s. 319-335. Doi:10.55709/tetkikdergisi.2022.2.60
- Macionis, J. J. (2013). *Sosyoloji* (13 b.). (Ed. T. P. Tacoğlu), (Çev: V. Akan) Ankara.
- mevzuat.gov.tr. (2007). *Yunus Emre Vakfi Kanunu*. www.mevzuat.gov.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5653.pdf>

- mfa.gov.tr. (2022). *Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri, Kültürel Diplomasi Faaliyetlerimiz*. www.mfa.gov.tr: <https://www.mfa.gov.tr/kulturel-diplomasi-faaliyetlerimiz.tr.mfa>
- Özdal, B. (2020). Diplomasi. B. Özdal, & K. Karaca içinde, *Diplomasi Tarihi I* (Cilt 1, s. 25-95). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özer, G. (2022). *Kültürel Diplomasi ve Türkiye*. www.star.com.tr: <https://www.star.com.tr/acik-gorus/kulturel-diplomasi-ve-turkiye-haber-1712437/>
- Özkan, A. (2022). *Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özkan, A. (2023). Parlamenter Diplomasi Ekseninde Bölgesel Bir Bütünleşme Hamlesi: TÜRKPA. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 125-135. doi:10.46482/ebyuiibfdergi.1314246
- Purtaş, F. (2005). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askerî İlişkileri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7-31.
- Purtaş, F. (2013). Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), s. 1-14.
- Roskin, M. G., & Berry, N. O. (2015). *Uluslararası İlişkiler UI'nin Yeni Dünyası* (2 b.). (Çev: Ö. Şimşek) Ankara: Adres Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (5 b.). İstanbul: DER Yayınları.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A., & Akgeçici, T. (2014). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış* (8 b.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- tika.gov.tr. (2023). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*. www.tika.gov.tr.
- Turhan, Y. (2023). Turkey's Public Diplomacy: The Role of Turkish Non-Governmental Organisations. *Diplomacy & Statecraft*, 34(2), 325-342. Doi: 10.1080/09592296.2023.2213078.
- turksoy.org. (2023). *Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı*. www.turksoy.org.
- Ünal, A. N. (2019). Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasi'nin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü. *Bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 91, 137-159.
- Yağmurlu, A. (2019). Kültürel Diplomasi: Kuram ve Pratikteki Çerçevesi. *Selçuk İletişim*, s. 1182-1210.

- yee.org.tr. (2020). *Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu*. Faaliyet Raporu, Ankara.
https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet_raporu_2021_28.06_kucuk.pdf
- yee.org.tr. (2023). *Yunus Emre Enstitüsü*. www.yee.org.tr:
<https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon>
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*. Ankara: Kaynak Yayınları.
- ytb.gov.tr. (2021). *2021 Faaliyet Raporu*. Faaliyet Raporu, Ankara.
<https://ytb.gov.tr/kurumsal/planlar-ve-raporlar>
- ytb.gov.tr. (2023). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*. www.ytb.gov.tr:
<https://ytb.gov.tr/kurumsal/baskanlik>
- Yusuf, S. (2022). Kültürel Diplomasi Aracı Olarak YTB. (Ed. Z. Avşar, M. Şahin, M. M. Küçükylmaz, S. Ökten ve M. P.), *Türkiye'nin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Kültürel Diplomasi ve İletişim* (s. 357-369). Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.